

УДК 347.93:004.77

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.10.35>**Вероніка Мильцева,**

аспірант кафедри правосуддя

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

## ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ ЧЕРЕЗ ЕЛЕКТРОННЕ ПРАВОСУДДЯ

Питання впровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій в судову систему останнім часом набирає все більших обертів у країнах ЄС та Україні. Така ситуація є відображенням загальної тенденції інформатизації суспільства та розуміння значних можливостей у використанні новітніх технологій для вирішення різноманітних правових питань. У зв'язку з цим дослідження тенденцій розвитку електронного правосуддя на підставі вітчизняних та зарубіжних доробків дозволяє визначити ключові потреби, які існують у процесі здійснення правосуддя, оцінити його якість та ефективність у контексті реалізації прав людини та застосувати виважений підхід до прогнозування доцільності застосування різноманітних інформаційно-телекомунікаційних технологій. Належне теоретичне обґрунтування та регулювання електронного правосуддя дозволяє уникнути ризиків неконтрольного та неефективного використання новітніх технологій в судовій системі або мінімізувати їх. Визначення основних критеріїв оцінки ефективності правосуддя, використання теоретично-практичного підходу щодо забезпечення доступу до правосуддя усіх верств населення та об'єктивна детермінованість щодо подальшого розвитку електронного правосуддя та місця прав людини у процесі його здійснення є одними з найактуальніших питань судової реформи. Кожна особа повинна мати можливість користуватися технічними здобутками в судовій системі. Це зумовлює аналіз доцільності, зручності та безпеки використання як наявних інформаційно-телекомунікаційних технологій, так і тих, що знаходяться ще на рівні концепцій та ідей.

Електронне правосуддя передбачає, зокрема, відкриття провадження за допомогою електронних засобів; реалізацію електронного документообігу; вільний доступ до судової інформації тощо.

Активний розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій все більше підкреслює потребу розробки та впровадження етичних принципів використання таких технологій та, зокрема, «штучного інтелекту». Антропоцентричний підхід забезпечує верховенство прав людини та залишає саме за людиною функції контролю за використанням різноманітних технологій у судовій системі.

Отже, будь-які новітні технології є можливістю для підвищення ефективності та якості здійснення правосуддя за умови постійного та зваженого вдосконалення та спрощення законодавства щодо їх використання.

**Ключові слова:** електронне правосуддя, інформаційні технології, судочинство, ефективність, доступ до правосуддя.

**Постановка проблеми.** З метою забезпечення реалізації прав людини правосуддя має бути прозорим та ефективним. Електронне правосуддя надає можливість доступу до інформації щодо діяльності судової системи для здійснення об'єктивної оцінки рівня реалізації доступу до правосуддя. При цьому необхідно зауважити, що фактично доступ до правосуддя не завжди реалізовується повною мірою та натрапляє на велику кількість перешкод у багатьох країнах світу. У зв'язку з цим доцільно розглянути вплив електронного правосуддя в контексті реалізації прав людини та визначити перспективи розвитку інформаційно-телекомунікаційних технологій у судовій системі, спираючись на зарубіжний та український досвід.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Провідними дослідниками проблема-

тики ефективності здійснення правосуддя та запровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій в судову систему є О. Ю. Астаф'єв, І. О. Ізарова, С. Г. Пограничний, А. Л. Паскар, О. В. Бринцев, Антуан Гарпон, Карім Бан'єклеф, А. Мір тощо. Доречним буде зауважити, що вітчизняна доктрина з питань електронного правосуддя перебуває ще тільки на стадії свого формування та для подальшого гармонійного розвитку потребує глибокого аналізу теоретично-правових розробок, що вже існують у країнах ЄС, США та Канаді.

**Мета статті.** Дана стаття присвячена дослідженню електронного правосуддя, перспективам його розвитку та має на меті розкрити роль використання інформаційно-телекомунікаційних технологій

у забезпеченні доступу до правосуддя кожного, а також проаналізувати вплив новітніх технологій на підвищення рівня ефективності правосуддя.

**Виклад основного матеріалу.** Якість здійснення правосуддя може бути оцінена не тільки на підставі певних кількісних показників, а й через призму поняття доступності (фізичний доступ, доступ до необхідної інформації, прозорість і простота здійснення процесу тощо). Також якісне правосуддя передбачає постійний перегляд на предмет доцільності різноманітних процедур та вимог, а також вдосконалення роботи судової системи (включаючи, зокрема, слухання громадян та швидкість, з якою вони обслуговуються) [1, с. 789-806].

Також оцінка ефективності та якості судової діяльності необхідна як для внутрішнього управління судовою системою (самоврядування), так і зовнішнього (законодавчого регулювання). Для учасників судового процесу здійснення оцінювання якості та ефективності правосуддя є стимулом до корегування своєї поведінки та до професійного вдосконалення [2].

При цьому інформатизація судової системи дозволяє отримати глобальне бачення стосовно її діяльності, визначити її сильні сторони та ті аспекти, що потребують перегляду та змін. Звичайно, використання інформаційно-телекомунікаційних технологій в судовій системі також передбачає важливу роль самої людини в процесі такого використання від самого моменту розробки концепції відповідної інформаційно-телекомунікаційної технології до здійснення контролю її використання.

Інформатизація судового процесу також забезпечує та спрощує доступ до правосуддя. Як наголошує Парламентська асамблея ЄС, «доступ до правосуддя є наріжним каменем будь-якої демократичної держави, що ґрунтується на верховенстві права, і є передумовою ефективного здійснення громадянами своїх прав» [3]. «Не маючи доступу до правосуддя, найбільш не в змозі захистити свої права або повідомити про злочини, зловживання або порушення, які порушують їхні права» [4].

Доступність передбачає, зокрема, гарантію доступу для абсолютно всіх верств населення та осіб з обмеженими можливостями. Так, принцип доступності прямо передбачає «заохочення доступу осіб з інвалідністю до нових інформаційно-комунікаційних технологій і систем, зокрема Інтернету» [5]. Така доступність для осіб з інвалідністю може бути забезпечена через використання різно-

манітних програм та технологій, що полегшують складання та подання документів до суду [6], надають можливість участі в судовому процесі дистанційно тощо

Інформаційно-телекомунікаційні технології дозволяють віднайти баланс в управлінні ресурсами судової системи та повною мірою забезпечити доступ до правосуддя всіх верств населення.

При цьому запровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій в судах не повинно спотворювати «гуманне та символічне обличчя правосуддя» [7]. Реалізація правосуддя безпосередньо пов'язана з людиною та її правами, і тому технології не повинні призводити до виключно технічної функції прискорення строків та оптимізації процесів у суді. Сама суть правосуддя повинна залишатись незмінною.

Судді також мають бути активними учасниками впровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій в судову систему. Насамперед зазначається, що судді повинні безпосередньо «вживати заходи для забезпечення доступу до швидкого, ефективного і доступного судочинства» [8].

По-друге, від суддів вимагається високий рівень відповідальності та обов'язок «визначити переваги та недоліки інформаційних технологій, а також ризики щодо здійснення правосуддя при застосуванні таких технологій» [9].

Важливо звернутись до Європейської конвенції з прав людини, зокрема до її статті 6, яка передбачає, що «кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або – тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, – коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя» [10].

Втілення даного принципу з точки зору застосування інформаційно-телекомунікаційних технологій в суді вбачається через тенденцію активного використання інформаційно-телекомунікаційних технологій, зокрема, в кримінальному процесі та на стадії

попередження злочинів. При цьому відсутність чітких стандартів, найкращих практик, відкритості чи прозорості щодо використання інформаційно-телекомунікаційних технологій у кримінальному судочинстві зумовлює необхідність вдосконалення процедур нагляду за використанням таких технологій, посилення алгоритмічного захисту даних, забезпечення реалізації прав людини тощо [11].

На 31-му пленарному засіданні, що відбулося 3-4 грудня 2018 року, Європейською комісією з питань ефективності правосуддя Ради Європи був затверджений перший Європейський етичний статут щодо застосування штучного інтелекту у судових системах [12]. Даний статут визначає п'ять фундаментальних принципів, на яких ґрунтується використання штучного інтелекту в судових системах: принцип дотримання фундаментальних прав, принцип недискримінації, принцип якості та безпеки, принцип прозорості, неупередженості та справедливості, принцип «під контролем користувача».

Зокрема, принцип дотримання фундаментальних прав полягає в тому, що розробка та впровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій в судову систему повинні здійснюватися відповідно до фундаментальних прав особи. Також обробка судових рішень і даних повинна служити чітким цілям та проводитись із дотриманням фундаментальних прав, що гарантуються Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод.

### Висновки

Впровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій в судову систему покликане стати могутнім інструментом ефективного правосуддя. Такі технології здатні забезпечити виконання складних та комплексних завдань у судовому процесі, зокрема забезпечити швидкість та легкість комунікацій між усіма учасниками процесу, упорядкувати та зробити зрозумілим для користувачів різні бази даних та корисну правову інформацію щодо реалізації їхніх прав та обов'язків, забезпечити доступ для всіх верств населення, скоротити витрати судового процесу, зробити правила участі в судовому розгляді будь-якої справи прозорими та зрозумілими. При цьому електронне правосуддя має керуватись етичними принципами, які гарантують повноцінне дотримання прав людини. У цьому аспекті українське законодавство потребує фундаментальної розробки ключових понять

електронного правосуддя та принципів його здійснення.

### Список використаних джерел:

- Bertrand Du Marais et Antonin Gras. La cyberjustice, enjeu majeur pour la qualité de la justice administrative, *Revue française d'administration publique*. 2016. № 159.
- Астафьев А.Ю. Эффективность судебной деятельности: понятие и критерии оценки. *Вестник Воронежского государственного университета. Серия «Право»*. 2012. URL : <https://rucont.ru/efd/517640> (дата звернення: 21.09.2019).
- Access to justice and the Internet: potential and challenges, Resolution 2081 (2015), Parliamentary Assembly of the Council of Europe. URL : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=22283&lang=en> (дата звернення: 21.09.2019).
- L'accès à la justice, pour mieux lutter contre la pauvreté (2013). URL : <https://www.asf.be/fr/blog/2013/05/29/access-to-justice-can-help-reduce-poverty/> (дата звернення: 21.09.2019).
- Конвенція ООН «Про права осіб з інвалідністю». URL : [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_g71](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71) (дата звернення: 21.09.2019).
- Handbook on European law relating to access to justice. URL : <https://fra.europa.eu/en/publication/2016/handbook-european-law-relating-access-justice> (дата звернення: 21.09.2019).
- Justice and information technologies (IT), Opinion No.(2011)14 of the CCJE. URL : <https://rm.coe.int/168074816b> (дата звернення: 10.09.2019).
- Magna carta of judges (fundamental principles), 2010, Consultative council of european judges, (2010). URL : <https://rm.coe.int/2010-ccje-magna-carta-anglais/168063e431> (дата звернення: 29.09.2019).
- Justice and information technologies (IT), Opinion, CCJE, 2011. URL : <https://rm.coe.int/168074816b> (дата звернення: 23.09.2019).
- Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL : [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_004](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004) (дата звернення: 29.09.2019).
- Algorithms in the Criminal Justice System, report, Law Society Commission on the use of algorithms in the justice system, (2019). URL : <https://www.lawsociety.org.uk/support-services/research-trends/algorithm-use-in-the-criminal-justice-system-report> (дата звернення: 29.09.2019).
- European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment, CEPEJ, 2018. URL : <https://www.coe.int/en/web/cepej/cepej-european-ethical-charter-on-the-use-of-artificial-intelligence-ai-in-judicial-systems-and-their-environment> (дата звернення: 21.09.2019).

*The issue of the it-technologies implementation in the judicial system becomes more and more important during recent years in the EU countries and Ukraine, as well. Such situation constitutes a reflection of the general trend of the society's informatisation and understanding of the substantial possibilities of technologies' use for the purpose of treatment of different legal issues. In this regard, the analysis of trends in the development of e-justice on the basis of domestic and foreign studies allows to identify key needs that exist in the process of justice, to assess its quality and effectiveness in the context of human rights and to apply a prudent approach to predict the feasibility of using various information and telecommunication technologies. Proper theoretical substantiation and regulation of e-justice avoids or minimizes the risks of uncontrolled and inefficient use of the latest technologies in the judicial system. Defining the main criteria for evaluating the effectiveness of justice, applying a theoretical and practical approach to ensuring access to justice for all sections of the population, and the objective determination of the further development of e-justice and the place of human rights in its implementation are some of the most actual issues of judicial reform. Every person should have the opportunity to access technical achievements in the judicial system. This leads to an analysis of the feasibility, convenience and safety of using both existing information and telecommunications technologies and those that are still at the level of concepts and ideas.*

*E-justice includes, in particular, the opening of proceedings by electronic means; implementation of electronic document flow; free access to court information, etc.*

*The active development of information and telecommunications technologies increasingly emphasizes the need to develop and implement ethical principles for the use of such technologies, and "artificial intelligence" in particular. The anthropocentric approach ensures the supremacy of human rights and leaves it to the individual to control the use of various technologies in the judicial system.*

*Therefore, any new technology is an opportunity to improve the efficiency and quality of justice, with continuous and balanced improvement and simplification of legislation on their use.*

**Key words:** Electronic justice, information technologies, judiciary, efficiency, access to justice.